

השקיפה ממעון קדשך מן השמים

השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתתה לנו כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש: (דברים פרק כו פסוק טו).¹

משנה מסכת מעשר שני פרק ה

משנה ו: ערב יום טוב הראשון של פסח של רביעית ושל שביעית היה ביעור.² כיצד היה בעור? ונתנין תרומה ותרומת מעשר לבעלים, ומעשר ראשון לבעליו, ומעשר עני לבעליו. ומעשר שני והבכורים מתבערים בכל מקום.³ ר' שמעון אומר הביכורים ניתנין לכהנים כתרומה.⁴

משנה י: במנחה ביום טוב האחרון היו מתודין.⁵ כיצד היה הודוי? "בערתי הקדש מן הבית" (דברים כו) - זה מעשר שני ונטע רבעי. "נתתיו ללוי" - זה מעשר לוי, "וגם נתתיו" - זו תרומה ותרומת מעשר,⁶ "לגר ליתום ולא למנחה" - זה מעשר עני הלקט והשכחה והפאה, אע"פ שאינן מעכבין את הודוי.⁷ "מן הבית" - זו חלה: **משנה יג:** "השקיפה ממעון קדשך מן השמים" - עשינו מה שגזרת עלינו אף אתה עשה מה שהבטחתנו: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל" - בבנים ובבנות. "ואת האדמה אשר נתתה לנו" - בטל ובמטר ובולדות בהמה. "כאשר נשבעת לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש" - כדי שתתן טעם בפירות.⁸

תלמוד ירושלמי מסכת מעשר שני פרק ה הלכה ה (סוטה ט יא)

משנה (מעשר שני ה יד): יוחנן כהן גדול העביר הודיות המעשר.⁹

¹ פסוק תפילה-ברכה זה חותם את פרשת ביעור מעשרות אשר באה לאחר פרשת הביכורים שבראש פרשתנו, ומתחילה שלושה פסוקים קודם, בפסוק יב: "כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית שנת המעשר ונתתה ללוי לגר ליתום ולאלמנה ואכלו בשעריך ושבעו: ואמרת לפני ה' אלהיך בערתי הקדש מן הבית... שמעתי בקול ה' אלהי עשיתי ככל אשר צויתני".

² מצוות ביעור היא הוצאה מהבית של כל התרומות והמעשרות שהאדם הפריש אך השהה ולא נתן למי שהתרומה או המעשר מיועדים לו: כהן (תרומה), לוי (מעשר ראשון), מעשר שני (בשנים א,ב,ד,ה של מחזור שבע השנים) או מעשר עני (בשנים ג,ו). מועד הביעור היינו הוצאה מהבית והנתינה הוא פעמיים במחזור של שמיטה (שבע שנים), בשתי קבוצות של שלוש שנים. כל התרומות והמעשרות של שלוש השנים הראשונות מתבערים בפסח של השנה הרביעית לאחר שכלו תבואות ופירות השנה השלישית (כולל הזית המאוחר מכולם) וטרם באו תבואות ופירות השנה הרביעית שעונתה החקלאית רק מתחילה באביב. וכך גם בפסח של השנה השביעית לסיכום תרומות ומעשרות שנים ארבע עד שש (בשנה השביעית אין דין תרומות ומעשרות).

³ דין מיוחד הוא מעשר שני, ביכורים ונטע רבעי ששייכים לאדם עצמו, אלא שצריכים להעלותם ולאוכלם בירושלים (או לקנות פירות בירושלים בכסף הפדיון שלהם) ואם לא עשה כן, יש לבערם ממש. נראה שיש כאן עידוד ותמריץ של התורה לאדם לעלות לרגל לפחות פעמיים במחזור של שמיטה, ודווקא בפסח (שיזכה גם להקריב קרבן פסח), שאם לא כן, יפסיד מעשר שני של שנתיים. (ומה אם חילל את מעשר שני בכסף ולא עלה לירושלים בשנה הרביעית והשביעית? מה יעשה עם הכסף אם לא פדה ואכל בירושלים? ישמיד אותו ויליכו לים המלח?) ייתן לצדקה? ראה המשך המשנה שם על מעשר שני שעשו אותו "תבשיל" וכן משנה ז' הסמוכה שמתייחסת לדין הביעור אחרי חורבן הבית ולא נאריך בנושא זה כאן, רק נשמח לשמוע דעות.

⁴ אז לפחות לביכורים יש תקנה שלא יבוערו פיסית.

⁵ לפעולת הביעור, מתווספת גם פעולה של אמירה או הצהרה: "בערתי הקדש מן הבית" (מזכיר את האמירה בפרשת ביכורים הקודמת), והיא הנקראת ויודי בלשון חז"ל. ויש הפרש זמן בין הביעור לוויודי בשל החג שבו היו עולים לרגל ויכולים לאכול את מעשר שני ונטע רבעי בחג בירושלים.

⁶ כהנים הם גם לויים.

⁷ שאין לקט, שכחה ופאה מעכבים את הוויודי, משום שלא נאמר בהם "נתינה", אלא "עזיבה". ראה פירוש קהתי במקום.

⁸ פירוש זה של המשנה את מילות הפסוק, נותן מעין תוקף וחגיגות לדברים. מה שמתחיל כוויודי ואפילו כהתנצלות והסבר שנהגתי כשורה ועשיתי ככל שאני מצווה, הופך בפסוק שלנו לתפילה חגיגית, כמעט-דרישה מהקב"ה שכשם שאנחנו קיימנו את חלקנו בעסקה, כך גם אתה כעת תמלא את חלקך. השווה עם האמירה של הבאת הביכורים בפרשה הקודמת, בפרט הפסוק המסיים, בהכנעה והודאה רכה לפני המקום: "ועתה הנה הבאתי את ראשית פרי האדמה אשר נתתה לי ה' והנחתו לפני ה' אלהיך והשתחית לפני ה' אלהיך". השווה הביטוי כאן "שתתן טעם בפירות" כסמל ליישוב הארץ ובניינה, מול "וניטל טעם הפירות" כסמל לחורבן ודלדול היישוב בארץ (סוף מסכת סוטה, מח ע"א). והשווה עם המדרשים "עשר תעשר בשביל שתתעשר".

⁹ היינו ביטל את אמירת הוויודי. ראה פירוש ברטנורא שם: "לפי שעזרא קנס את הלויים שלא יתנו להם מעשר, כשעלה מן הגולה ובני לוי לא עלו עמו, וצוה שיתנו המעשר לכהנים. ויוחנן כהן גדול בטל הוויודי, כיון שאינו יכול לומר וגם נתתיו ללוי". ראה מקור להסבר זה בתלמוד הבבלי סוטה מז: "אמר רבי יוסי בר' חנינא: לפי שאין נתנין אותו כתיקונו" בשל גזירת עזרא, וריש לקיש מוסיף שם משום שלא יכול להתוודות על מעשר ראשון "שוב אין מתודה על שאר מעשרות".

גמרא: אמר רבי הילא (אילא): כעס הוא לפני המקום מי שהוא אומר עשיתי והוא לא עשה.¹⁰ מעתה מי שהוא מפריש מתנדף מי שאינו מפריש לא יתנדף? כהדא דתני: עד השקיפה היו אומרים קול נמוך, מיכן והילך היו אומרים קול גבוה.¹¹

רמב"ם הלכות מעשר שני ונטע רבעי פרק יא הלכה א - ו

מצות עשה להתודות לפני יי אחר שמוציאין כל המתנות שבזרע הארץ וזהו הנקרא וידוי מעשר. ... אימתי מתודין? במנחה ביום טוב האחרון של פסח של רביעית ושל שביעית ... אין מתודין אלא ביום ... ובין בפני הבית ובין שלא בפני הבית חייב לבער ולהתודות ... וידוי זה נאמר בכל לשון ... וכל אחד ואחד אומרו בפני עצמו, ואם רצו רבים להתודות כאחד מתודין. מצותו במקדש שנאמר לפני יי ואם התודה בכל מקום יצא.¹²

מדרש תנאים לדברים פרק כו פסוק טו – למען שמך הגדול

"השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל" - עשה בשבילנו. ואם אין את עושה בשבילנו: "ואת האדמה" - עשה בשביל אדמתינו. ואם אין את עושה בשביל אדמתנו: "אשר נתת לנו" - עשה בזכות תורתנו. ואם אין את עושה בזכות תורתנו: "כאשר נשבעת לאבותינו" - עשה בזכות אבותינו. ואם אין את עושה בזכות אבותינו עשה למען שמך הגדול שנקרא עלינו, שנאמר: "ואתה בקרבנו ה' ושמך עלינו נקרא אל תניחנו" (ירמיהו יד ט).¹³

תלמוד ירושלמי מסכת מעשר שני פרק ה הלכה ח – כוחם של עושי מצוות

רבי הונא בר אחא בשם ר' אלכסנדרא: בוא וראה כמה גדול כוחן של עושי מצות, שכל השקפה שבתורה ארורה וזה בלשון ברכה.¹⁴ אמר רבי יוסי בן חנינא: ולא עוד, אלא שכתוב בה: "היום הזה".¹⁵ ... רבי יודה בר פזי פתח

¹⁰ בקטע לפני זה שהבאנו, מביא הירושלמי 'תקנת בניינים' של יוחנן כהן גדול שמטרתה הייתה להתגבר על הבעיה שהעם לא היה מקפיד בכל פרטי ביעור מעשרות. חלקם הקפידו על תרומה לכהן, אבל לזלו במעשר ראשון ללוי, במעשר שני ובמעשר עני. כנגד תקנה זו שתוסבר בהמשך, יוצא ר' הילא: הכיצד מי שלא הקפיד על הביעור יכול לומר את הווידוי!?

¹¹ כיון שלא כולם בערו את המעשרות ולא יכלו לעשות שקר ולומר את הווידוי, מצאו פשרה: אלה שביערו אמרו בשקט את החלק של הווידוי עד "השקיפה". משם, היינו את הפסוק של התפילה, אמרו (כולם) בקול רם. נראה לומר שכולם עשו כך כדי שלא לבייש את אלה שלא ביערו. אבל בשל הכעס של ר' אילא, ביטלו גם תקנה זו. כך הבינונו שם בירושלמי ויש לעיין עוד. ראה במפרשים שם בירושלמי. ולגבי מצוות וידוי מעשרות בימינו, ראה דיון באתר מכון התורה והארץ.

¹² מעניין שהרמב"ם ממקם את מצוות וידוי מעשרות בהלכות מעשר שני ונטע רבעי. ראה הערה 3 לעיל על ייחודיות מעשר שני בהקשר למצוות ביעור וידוי מעשרות. שים לב בפרט למשפט האחרון שלכתחילה המצווה היא במקדש, אבל אדם יוצא ידי חובה בכל מקום. וכך גם יש להבין את דבריו: "בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית" (והראב"ד חולק). יש כאן פירוש שונה מהרגיל מהו "לפני ה'" שבפסוק! פירוש שאולי צופה שלא תמיד יהיה בית מקדש בישראל וגם כשהיה קיים, לא כל אחד יכול להגיע בקלות לירושלים. יש כאן מעין פתח למקדש מעט ולעבודת ה' בכל מקום. והרוצה להרחיב בדיני המצווה יעיין ברמב"ם ובמפרשיו וכן בשו"ע יורה דעה סימן קמ"ט סעיפים קמ"ק-קמ"א ומפרשיו. ויש מידע רב תחת "ווידוי מעשרות" במרשתת. אנו נפנה אל האגדה.

¹³ השווה נוסח זה עם נוסח המשנה לעיל. האמירה הבוטחת והכמעט-דרישה של המשנה, הופכת כאן למעין תחינה מדורגת ונסגנית, אם לא למען זה, אז לפחות למען זה, כולל הסיימת המזכירה לנו את: "אבינו מלכנו, עשה למענך אם לא למעננו". למען האדמה לפני למען התורה! והקשר עם הפסוק בירמיהו שהוא כבר תחנונים ממש דורש הסבר והמאיר עינינו יבורך.

¹⁴ בדקנו (כמעט) את כל ההשקפות בתורה ומצאנו שהן לא תמיד מתאימות לכלל זה. הראשונה, בראשית יח טז לפני הפיכת סדום: "ויקמו משם האנשים וישקפו על פני סדם", היא בפשטות השקפה לרעה (לארירה). אבל מיד לאחריה, בראשית יט כח, אברהם משקיף על סדום: "וישקף על פני סדם ועמרה ועל כל פני ארץ הפכר" וקשה לומר שזו השקפה לרעה (אברהם גם מתקן שם תפילת שחרית). גם השקפת אבימלך על יצחק ורבקה, בראשית כו ח: "וייהי כי ארכו לו שם הימים וישקף אבימלך מלך פלשתים בעד החלון", קשה לומר שהיא לרעה. שוב, בקריעת ים סוף, שמות יד כד, ודאי היא השקפה לרעה: "וייהי באשמרת הבקר וישקף ה' אל מחנה מצרים", ואולי כך גם בפרשת בלק, במדבר כח: "ויקח בלק את בלעם ראש הפעור הנשקף על פני הישימן". עוד מצאנו בספר במדבר כא כ: "ומבמות הגיא אשר בשדה מואב ראש הפסגה ונשקפה על פני הישימן", אך זו אפשר לומר שהיא קביעה גיאוגרפית סתמית ואין בני אדם או הקב"ה מעורבים בה (ואי לכך נתעלם מהשקפות נוספות דומות לזו). הירושלמי מגביל עצמו לתורה, אך הרוצה להרחיב למקרא כולו, ימצא את השקפת אס סיסרא בעד החלון (שופטים ה כח), השקפת מיכל על דוד כשהוא מפזז ומכרכר לפני ארון ה' (שמואל ב ו טז) ובדומה לכך השקפת איזבל כאשר היא שועט לעבר זרעאל (מלכים ב ט ל). כולן, השקפה לרעה, כולן, אגב, של נשים דרך החלון. השקפה נוספת לרעה מצאנו בירמיהו ו א: "כי רעה נשקפה מצפון ושבר גדול". לעומתם, ראה את השקפת ארונה היבוסית על דוד ואנשיו הבאים לקנות את הר הבית (שמואל ב כד ו, דברינו [קניית הר הבית](#) ביום ירושלים), הקב"ה המשקיף על בני האדם: "לראות היש משפיל דרש את אלהים" (תהלים פרקים יד ב, ג, ג), הרעה "הנשקפה כמו שחר" (שיר השירים ו י) ועוד. נראה שהירושלמי מתכוון בעיקר להשקפת סדום ופרעה שבתורה, כפי שנראה במדרש שמות רבה להלן, ולא חס לכל השאר. ואנחנו רק ניצלנו הזדמנות זו להשקיף על מירב ההשקפות שבמקרא ודי לנו בכך.

¹⁵ הכוונה לפסוק הסמוך: "היום הזה ה' אלהיך מצנן לעשות את החקים האלה ואת המשפטים וכו'", שהוא עניין חדש, אבל ר' יוסי בן חנינא רואה בו המשכיות לפרשת הווידוי ודרכה לפרשת הביכורים שלפניה. "משולש" זה נראה במדרש תנחומא להלן.

בה: "אבוא בגבורות ה' אלהים" כתיב (תהלים עא טז) ... אילו שהן באין מכח המצות ומעשים טובים לפני הקב"ה.¹⁶

רש"י בראשית פרק יח פסוק טז – הפיכת ההשקפה לטובה

"וישקיפו על פני סדום" - כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקפה ממעון קדש (דברים כו טו), שגדול כח מתנות עניים שהופך מדת רוגז לרחמים.¹⁷

שמות רבה פרשה מא סימן א – כוחם של המעשרות

"ויתן אל משה ככלותו לדבר איתו"¹⁸ - כך פתח ר' תנחומא בר אבא: "לך ה' הצדקה ולנו בושות הפנים" (דניאל ט ז) - מהו כן? א"ר נחמיה: אפילו בשעה שאנו עושין את הצדקה, מביטים אנו מעשים שלנו ויש לנו בושות פנים. אין לנו שעה שאנו באין בזרוע, אלא בשעה שאנו מוציאים מעשרותינו, שנאמר: "כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית" (דברים כו יב). מה כתיב בסוף הפרשה: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל וכו"י."¹⁹

אמר ר' אלכסנדר: גדול כוחם של מוציאי מעשרות שהן הופכים את הקללה לברכה. אתה מוצא, כל מקום שכתוב בתורה: "השקיפה" לשון צער הוא, כמו שאתה אומר: "וישקף ה' אל מחנה מצרים ... ויהום את מחנה מצרים" (שמות יד כד). וכן בסדום, שנאמר: "ויקמו מִשֵׁם הָאֲנָשִׁים וַיִּשְׁקְפוּ עַל פְּנֵי סְדֹם" (בראשית יח טז) חוץ מזו. אמר רבי אלכסנדר: גדול כחן של מוציאי מעשרות שהם הופכים דבר ארירה לברכה, שנאמר: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל."²⁰

אמר ר' ברכיה: אפילו בשעה שאנו מביטים במעשינו יש לנו בושות פנים. כיצד הוא הדבר? אלא בנוהג שבעולם, אדם נותן שדהו לאריסות, והוא נותן זרע ונותן פעולה, והוא חולק עמו בשוה.²¹ אבל הקב"ה ישתבח שמו ויתעלה זכרו, אינו כן. אלא, העולם וכל אשר בו שלו, כמו שאתה אומר: "לה' הארץ ומלואה" (תהלים כד א) - הארץ שלו, הפירות שלו, והוא מוריד גשמים ומפריח טללים, כדי לגדלם. והוא משמרם והוא עושה כל דבר. אמר להם הקב"ה: לא אמרתי לך שתתן לי אלא אחד מעשרה - מעשר, אחד מחמשים - תרומה, הוי: "לך ה' הצדקה ולנו בושות הפנים" (דניאל ט ז).²²

¹⁶ כאן אולי אנחנו גלשנו וחיברנו לנושא שלנו את הפסוק: "אבוא בגבורות ה'" שמשמש פתיחה לדרשות ופירושים שונים. אבל באמת, בוודאי המעשר בא איש ישראל "בגבורות" ובזכות מצוות ומעשים טובים לפני המקום - כוחם של עושי מצוות בגבורות.

¹⁷ מקור רש"י גרסה דינקותא זה הוא במדרש אגדה (בובר) בראשית וירא יח טז: "כל מקום שנאמר השקפה לרעה, חוץ מהשקיפה ממעון קדשך (דברים כו טו), שבשביל שהם נותנים תרומות ומעשרות לבעליהם חוזרת מדת הפורעניות לברכה". ושניהם, רש"י והמדרש מבוססים על הירושלמי הנ"ל. מיקום דרשה זו בפרשת סדום איננו רק משום שזו ההשקפה הראשונה בתורה. יש כאן, מן הסתם, גם מסר מוסרי-חינוכי. רש"י עומד בספר בראשית פרשת וירא, בהשקפה הרעה על סדום שעינים הייתה צרה בעניים ובמעוטי יכולת (ראה המדרשים על הפסוק: "הִכְצַעְקָתָהּ הַבְּאָה אֵלַי עֲשׂוּ כְלָהּ", בראשית יח כ) ומפנה אותנו לספר דברים, להשקפה הטובה של מי ועל מי שמקיים את מצוות מתנות עניים ומוציאי מעשרות שנצטוונו בתורה. ראה גם משנת רבי אליעזר פרשה יא עמוד 216 שמזכיר עוד השקפה לרעה ומחבר גם אותה עם ההשקפה לטובה של פרשתנו: "מדת בשר ודם, לא במה שהוא מכה הוא מרפא, מכה באזמיל ומרפא ברטייה. אבל הקב"ה אינו כן, אלא בדבר שהוא מכה בו הוא מרפא. הכה בהשקפה, שנאמר: ויהי באשמורת הבקר וישקף ה' אל מחנה מצרים וגו', ובמה מברך? שנאמר: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך".

¹⁸ על בסיס פסוק זה מנתינת התורה למשה אחרי ששהה בהר ארבעים יום, מפתח המדרש את הרעיון הכללי של נתינה וקבלה מהאדם לקב"ה. כמו הפסוק: "וממדבר מתנה" וכמו: "מידך נתנו לך" וכו'. ראו דברינו **ויתן אל משה** וכן **מידך נתנו לך**.

¹⁹ שונה היא מצוות מתן תרומות ומעשרות מכל מצוות צדקה (מכל מצווה אחרת?). בכל מצוות צדקה שאדם עושה (בכל מצווה אחרת?), אין לו פנים לדרוש את שכר המצווה. רק בעבור מצוות נתינת מעשרות והוצאתם (ביעורם) יש לאדם הזכות והעמידה, "לבוא בזרוע", לדרוש גמול על מעשיו. ראה הפסוק במלאכי ג: "הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ... ובחוננוי נא בזאת" וכל המדרשים הרבים עליו, כגון הגמרא בתענית ט ע"א: "ומי שרי לנשויה להקב"ה? והכתיב: לא תנסו את ה'! - אמר ליה: הכי אמר רבי הושעיא: חוץ מזו, שנאמר: הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחוננוי נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די". הבסיס לכך הוא הפסוק בתורה: "עשר תעשר את כל תבואת זרעך וכו'" (דברים יד כב) והדרשות כגון זו שבשבת קיט ע"א: "עשר בשביל שתתעשר". ראה דברינו **לא תנסו** בפרשת ואתחנן.

²⁰ דרשה זו מסתמכת על הירושלמי מסכת מעשר שני פרק ה הלכה ח שהבאנו לעיל ומפתחת אותה. אלא שמישהו שינה כאן "קצת" את הנוסח במטרה להעצים את מצוות מעשרות. ראה לשון הירושלמי לעיל: "... בוא וראה כמה גדול כוחן של עושי מצות ... אילו שהן באין מכח המצות ומעשים טובים לפני הקב"ה". האם רק שינויי גרסה "קלים" כאן, או הבדלים משמעותיים?

²¹ צד אחד, בעל הבית, נותן את הזרע (והשדה, והכלים - ההון) והצד השני (האריס) נותן את העבודה והם חולקים ביניהם שווה בשווה. זה הסכם האריסות שביניהם.

²² והמדרש ממשיך שם ודורש את "לך הצדקה ולנו בושות הפנים" בדרשות רבות ושונות. ראה שם. המדרש הזה הוא כאמור לעיל, בפרשת כי תשא על הפסוק: "ויתן אל משה ככלותו לדבר איתו". ואנחנו עוסקים בפסוק: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים". ר' ברכיה אינו מדבר כלל על מה שהקב"ה כביכול חייב לאדם, על כך שיש לאדם עמידה מול הקב"ה בתפילה ובקשה לברכה. הדרשה כאן היא כול כולה מה האדם חייב לקב"ה. יחסי הקב"ה והאדם אינם כיחס אריס - בעל הבית. אין שוויון ואין השוואה. המעשר אינו משהו מיוחד. כל מה שהאדם נותן אינו אלא החזרה של מעט מן המעט של הטובה שהקב"ה נותן לו. גישה דומה מצויה

מסכת סוטה דף לט עמוד א – הקשר לברכת כהנים

שאלו תלמידיו את ר' אלעזר בן שמוע: במה הארכת ימים? אמר להן: מימי לא עשיתי בית הכנסת קפנדריא, ולא פסעתי על ראשי עם קודש, ולא נשאתי כפי בלא ברכה.²³ מאי מברך? אמר רבי זירא אמר רב חסדא: 'אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה, כי עקר פְּרָעִיָה מאי אמר?'²⁴ "יהי רצון מלפניך ה' אלהינו, שתהא ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל לא יהא בה מכשול ועון. וכי מהדר אפיה מציבורא מאי אמר?²⁵ אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש: ²⁶ "ריבונו של עולם, עשינו מה שגזרת עלינו, עשה עמנו מה שהבטחתנו: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וגוי".²⁷

מתוך סידור התפילה – בסוף ברכת כהנים

ריבונו של עולם, עשינו מה שגזרת עלינו, אף אתה עשה עמנו מה שהבטחתנו: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבע לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש".²⁸

מדרש תנחומא (בובר) פרשת כי תבוא סימן ב – תזכו לשנה הבאה

"היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות את החוקים האלה וגוי".²⁹ מה כתיב למעלה מן הענין? "השקיפה ממעון קדשך מן השמים" (דברים כו טו). אמר ר' אבהו בשם ר' יוסי בר חנינא: כמה מתחטאין ויש להם פתחון פה לעושי מצות. אדם יש לו עסק אצל המלכות, פעמים שהוא נותן כמה ממון, עד שמגיעין אותו אצל המלך, כיון שהגיע אצל המלך, ספק עושה לו שאילתו, ספק אינו עושה לו שאילתו. אבל הקב"ה אינו כן, אלא אדם יורד לתוך שדהו, רואה אשכול שביכר, תאינה שביכרה, רימון שביכר, מניחו בסל. ועמד באמצע השדה ומבקש רחמים על עצמו ועל ישראל ועל ארץ ישראל, שנאמר: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וגוי", ולא עוד אלא שהיה אומר איני זז מכאן, עד שתעשה צרכי היום הזה, שכתוב אחריו: "היום הזה ה' אלהיך מצוך לעשות את החוקים האלה". אמר ריש לקיש יוצאה בת קול ואומרת תשנה לשנה הבאה כיום הזה, כאדם שהוא נותן פרי חדש לחבירו, ואומר יהי רצון שתשנה ותתן לי לשנה הבאה.³⁰

במדרשים על מצוות העומר, ראה ויקרא רבה פרשה כח, דברינו **מנחת אומר לעומר** בפרשת אמור. מנגד, עומדים מדרשים רבים בשבח עבודת האדם וחלקו בתיקון העולם ונתינתו, כביכול, לקב"ה. ראה המדרש על האריס הטוב (ויקרא רבה ה ח) – מובא בנו בדברינו **יודעים לרצות את בוראם** ביום הכיפורים. ואנו נלך בדרכו של ר' נחמיה שבראש המדרש האומר: מה כתיב בסוף הפרשה: "השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ואת האדמה אשר נתת לנו כאשר נשבע לאבותינו ארץ זבת חלב ודבש".²⁸

²³ ר' אלעזר בן שמוע (שהיה כהן והוא מעשרה הרוגי מלכות) משתבח בכך שלא אמר ברכת כהנים בלא ברכה! מה שיכול ללמדנו על התפתחות נוסח התפילה, כולל ברכת כהנים.

²⁴ כאשר עקר רגליו מה אמר?

²⁵ כאשר סובב פניו מהציבור אל ארון הקודש: (עד שיגמור שליח ציבור את ברכת השלום, רש"י שם).

²⁶ הדרך רב חסדא את רב עוקבא (שהיה כהן) כך לומר אחרי ברכת כהנים. והמילה "דרש" כאן מאד מעניינת.

²⁷ השתרבות הפסוק "השקיפה" שווידי וביעור מעשרות לתפילת הסיום של ברכת כהנים, דורש הסבר. התורה אומרת: "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם" (במדבר ו ז). במה אברכם? מה הברכה שהקב"ה מברך אותנו בזכות ברכת כהנים? כפשוטו, ברכת כהנים עצמה. כל מה שהכהנים אומרים, הקב"ה יקיים: "יברכך ה' וישמרך... וישם לך שלום". מפי הכהנים לידינו ומעשיו של הקב"ה. מדוע צריך, אם כך את ברכת "השקיפה"? נראה להסביר זאת על פי מדרש במדבר רבה יא ב שהבאנו בדברינו **כה תברכו את בני ישראל** בפרשת נשא: "בשעה שאמר הקב"ה לאהרן ולבניו: כה תברכו את בני ישראל, אמרו ישראל לפני הקב"ה: ריבון העולמים, לכהנים אתה אומר שיברכו אותנו? אין אנו צריכים אלא לברכותיך ולהיותינו מתברכים מפיק, זהו שכתוב: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל (דברים כו טו). אמר להם הקב"ה: אף על פי שאמרת לכהנים, שיהיו מברכים אתכם, עמהם אני עומד ומברך אתכם. לפיכך הכהנים פורשים את כפיהם, לומר: שהקב"ה עומד אחרינו". ברכת "השקיפה" היא תפילה של ברכה ישירה בין הקב"ה ועם ישראל. ברכה "שבאים בזרוע", עשינו מה שגזרת עלינו, עשה אתה את חלקך. עם ישראל רוצה להתברך ישירות מפי הקב"ה, בזכות מעשיו, ולא באמצעות אומרים זאת בלחש. והמילים: "ואת האדמה אשר נתת לנו" נאמרו כעת בגעגוע שהכל הוא בעצם מפי הגבורה והם אינם אלא כלי ואמצעי. כל זאת, לשיטת ר' נחמיה בשמות רבה לעיל ואחרים. אבל ר' ברכיה (גם הוא בשמות רבה לעיל), יאמר בדיוק ההפך. ברכת "השקיפה", כולה חסד מלמעלה, בחינם. וזה הקשר לברכת כהנים.

²⁸ כך במרבית סידורי התפילה שבידינו בעקבות הגמרא הנ"ל במסכת סוטה ואימוץ תפילה זו בספרות הגאונים: שאילתות דרב אחאי פרשת בהעלותך שאילתא קכה, סידור רב עמרם גאון נשיאת כפים ועוד. ועדיין יש לשאול כיצד החליפה ברכת כהנים את וידידי המעשרות? האם בשל המעשרות שלא נהגו בחוץ לארץ וביטול הודיית המעשר ע"י יוחנן כהן גדול בארץ (בירושלמי מעשר שני לעיל)? אולי, בין כך ובין כך, גם משבטלו המעשרות וממילא גם וידידי וביעורם, תפילת / ברכת "השקיפה" לא בטלה ונמצא לה מקום ראוי אחר. וגם רב הילא לא יכעס כשהכהנים אומרים זאת בלחש. והמילים: "ואת האדמה אשר נתת לנו" נאמרו כעת בגעגוע לעבר ותקווה לעתיד. אבל בדור שזכה לחזור אל אדמתו, לקיים מצוות התלויות בארץ ולחדש את וידידי המעשרות (ראה סוף הערה 11 לעיל), אולי ראוי שתחזור גם תפילת "השקיפה" להיאמר בקול רם ולא בהכנעה, בראש מורם ולא בהבלעה. וזרזים הם מלחיני ופייטני ארץ ישראל בימינו שכבר עטרו תפילה זו בניעומת מרגשות. (חפשו "השקיפה" ביוטיוב).

²⁹ מדרש תנחומא מפתח את הקשר עם הפרשה הסמוכה: "היום הזה" כפי שראינו בירושלמי מעשר שני ה ח לעיל ושזור את שלוש הפרשות הראשונות של פרשת כי תבוא: ביכורים, וידידי מעשרות ו"היום הזה" למוטיב אחד.

³⁰ נראה שבין הירושלמי שמחבר לראשונה את "היום הזה" לווידי מעשרות, ובין מדרש תנחומא זה שמרחיב גם למצוות ביכורים הקודמת (עד כדי ערוב ממש של שתי המצוות), עומד מדרש פסיקתא דרב כהנא (מנדלבוים) פיסקא כח ביום השמיני עצרת שמחבר

שבת שלום
מחלקי המים

מים אחרונים: בהערה 14 מנינו את השקפת המלאכים על סדום כהשקפה לרעה (להרס), אבל לא כך סבור פירוש הזוהר לתורה. ראה פירוש הסולם לזוהר לבראשית פרשת וירא מאמר ויקומו משם האנשים אות קעג, שהופך גם השקפה זו לטובה ואומר: "וישקיפו: פירוש, התעוררות של רחמים, להציל את לוט. ולומד גזירה שוה, כתוב כאן וישקיפו, וכתוב שם, השקיפה ממעון קדשך, מה שם השקפה לרחמים. אף כאן השקפה לרחמים". אז אם על סדום החטאה השקיפו המלאכים לטובה ולחמלה רגע לפני ההפיכה, שמא יתקנו מעשיהם ויימצאו שם כמה צדיקים, קל וחומר שישקיפו עלינו ועל כל עם ישראל לטובה לברכה, לחסד ולרחמים לקראת ימי הדין הממששים ובאים.

השקיפה ממעון קדשך	ראה אדָּה קָמְנוּ מִתּוֹךְ הַהֲרִיסוֹת
השקיפה משמי מעונה	מְגִיֵּא הַהֲרִיגָה שֶׁל אֲלָפִים וּרְבֻבֹת
השקיפה על ישראל עמך	בְּשׁוֹךְ אֲלָפִים שָׁנוֹת צָרוֹת וּפְרָעוֹת
השקיפה על אמה מענה	וּמַחְלֹל הַשָּׁם שֶׁלֹּא הָיָה כְּזֹאת

לא בערנו הקדש מן הבית	הרעיפה מטובך לשארית נחלתך
אכלנו בעני, לא ספדנו למת	היטיבה בצונך למחדשי אמתך
דינו לעני קפצנו כזית	אשר קמו ועלו מעמק הבקא
נגיף ומגפה נלאינו שאת	להפיץ את אורך ולקדש את שםך

הביטה לצדקות ואל לחטאות	השקיפה עולמך ממעון קדשך
השמיענו ישועה לעת הזאת	השקיפה אדמתך משמי מעונה
הראינו האות לקץ התלאות	החישא ישועה לקוראי בשמך
הצליחה בית שלישי בל מוט	השפיעה רב טובה לאמה נאמנה

נשקיפה נביטה פנימה אל עצמנו
נרעיפה טוב וחסד לאדמתנו ועמנו
ונאחל איש לרעהו באהבה רבה
שנה שכלה רק השקפה לטובה

את תפילת "השקיפה ממעון קדשך" עם חג שמיני עצרת החותם את חגי תשרי ומיחל לזכות ל"מועדיכם" של השנה הבאה. וזה נוסח הפסיקתא: "אלה תעשו לי"י במועדיכם (במדבר כט ט). ר' חנינה בשם ר' תנחום בר' יודן: אלה עשיתם אין כתיב כאן, אלא: אלה תעשו לי"י במועדיכם - התורה מרמזת לישראל ואומרת להם: תניין יומי. א"ר ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא: כתיב: ושמרת את החוקה הזאת למועדה מימים ימימה (שמות יג י) - התורה מרמזת להם ואומרת להם: תניין יומי. א"ר יהודה בר' סימון: כתיב: השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך ישראל (דברים כו טו). מה כתיב בתריה (אחריו)? היום הזה "י אלהיך מוצך לעשות וכו' (שם שם טז), ומה עינין (עניין) זה אחר זה? אלא כל זמן שישראל עושין רצונו של הקב"ה ומוציאין מעשרותיהן כראוי והם יכולין לומר: בערתי הקדש מן הבית (שם שם יג), הקב"ה מרמז לישראל ואומר להם: תניין יומי. ואתם הדביקים בי"י, אלהיכם חיים כולכם היום (דברים ד: ד). "תניין יומי" פירושו ישנו ימיכם (ושנותיכם). היינו שתזכו למועדים ולשנים רבות. הדרשן מחבר את חג הפסח בו משלימים את השנה החקלאית (הערה 2 לעיל) עם שמיני עצרת החותם את חגי תשרי ובו מתחילים להתפלל על הגשם ונושאים עינינו כלות ומיחלות להצלחת השנה הבאה. בכך מקבלת תפילת "השקיפה" מבט קדימה נוסף - לא רק מפסח אל תבואות ופירות הקיץ הקרוב, אלא גם מחגי תשרי אל השנה החקלאית הבאה. ונראה שאין ברכה טובה לסיים בה את פרשת כי תבוא (הקשה) העומדת בפרוס השנה מאשר: תניין יומי. שישלמו וירבו שנותינו ושנוזה לדרוש גם בשבת זו בשנה הבאה כעת חיה.

